

شناسایی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان برنامه‌ی ماستری پوهنتون
تعلیم و تربیه کابل

عبدالعزيز آزاد^۱، علی جان رحیمی^۲، پوهنیار سید ابراهیم درویشیان^۳

^۱محصل برنامه ماستری جامعه‌شناسی، پوهنځی علوم اجتماعی، پوهنتون تعلیم و تربیه کابل، کابل، افغانستان

^۲محصل برنامه ماستری اداره و پالیسی عامه، پوهنځی حقوق و علوم سیاسی، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

^۳دیارتمت ارتباطات عامه، پوهنځی ارتباطات و ژورنالیزم، پوهنتون کابل، کابل، افغانستان

ایمیل: azadbamyani1998@gmail.com

چکیده

افت تحصیلی عبارت از کاهش عملکرد محصلان در فرآیند یادگیری و تحصیل می‌باشد. عوامل متنوعی سبب افت تحصیلی گردیده و این پدیده می‌تواند به تأثیرات منفی بر آینده تحصیلی و شغلی فرد داشته باشد. هدف این مقاله بررسی تأثیر عوامل مختلف بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان برنامه‌ی ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه کابل در سال ۱۴۰۳ می‌باشد. برای رسیدن به این هدف، از روش تحقیق توصیفی-پیمایشی استفاده شده است. برای گردآوری داده‌ها از پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته بهره گرفته شده است. برای تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده گردیده است. یافته‌های این تحقیق نشان داد که عامل‌های سازمانی، محیط آموزشی و اجتماعی، فردی محصل، اقتصادی، خانوادگی و محتوای آموزشی به ترتیب بیشترین تأثیر را بر افت تحصیلی دارند. هم‌چنین یافته‌ها نشان داد که تأثیر هر یک از این عوامل بالاتر از حد متوسط است. بنابراین، می‌توان استنباط کرد که تأثیر این عامل‌ها بر افت تحصیلی به‌طور قابل توجهی بالا است.

واژه‌های کلیدی: افت تحصیلی؛ برنامه فوق لیسانس، پوهنتون تعلیم و تربیه؛ عامل اقتصادی؛ عامل سازمانی؛ عامل محیط آموزشی؛ عامل درون‌فردی محصل

Identifying Factors Influencing Academic Decline from the
Perspective of Master's Students at Kabul Education University

Abdul Aziz Azad¹, Ali Jan Rahimi², Sayeed Ebrahim Darwishean³

¹Master's Student of Sociology, Faculty of Social Sciences, Kabul Education University, Kabul, AF

²Master's Student of Administration and Public Policy, Faculty of Law and Political Sciences, Kabul University, Kabul, Afghanistan

³Department of Public Relations, Faculty of Communication and Journalism, Kabul University, Kabul, AF
Email: azadbamyani1998@gmail.com

Abstract

Academic decline refers to the deterioration in students' academic performance during the learning process. Various factors contribute to academic decline, and this phenomenon can have adverse effects on students' educational and professional futures. This study aims to identify and assess the impact of different factors influencing academic decline from the perspective of Master's students at Kabul Education University in the year 1403 (2024/2025). To achieve this objective, a descriptive-survey research method was employed. Data were collected using a researcher-designed questionnaire, and analysis was conducted using SPSS software. The findings indicate that organizational factors, the educational and social environment, students' characteristics, economic conditions, family background, and educational content, respectively, have the most significant influence on academic decline. Furthermore, the results indicate that the influence of each factor exceeds the average threshold, suggesting that these factors make a significant contribution to academic decline.

Keywords: Academic Decline; Economic Factors; Educational Environment Factors; Organizational Factors; Individual Internal Factors Of Students

ارجاع: آزاد، ع.، رحیمی، ع. و درویشیان، س. ا. (۱۴۰۴). شناسایی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان برنامه‌ی ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه کابل. ژورنال علمی - تحقیقی علوم اجتماعی - پوهنتون کابل ۸(۱). ۲۰۱-۲۱۷.

<https://doi.org/10.62810/jss.v8i1.305>

مقدمه

افت تحصیلی محصلان یکی از مشکلات عمده مراکز آموزش عالی کشور می‌باشد. پوهنتونها همه‌ساله محصلان جدیدالورود را مورد پذیرش و محصلان فارغ التحصیل را فارغ می‌نمایند و در این چرخه مستمر، توجه به کیفیت آموزشی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و افزایش کیفیت نظام آموزشی به‌عنوان اثرگذارترین عامل در توسعه کشورها محسوب می‌شود (برک، ۲۰۰۰).

چراکه محصلان در صورت موفقیت تحصیلی به موقعیتی دست می‌یابند که از حداکثر نیروی درونی و بیرونی خود برای دستیابی به اهداف آموزش عالی استفاده نموده و شرایط لازم را جهت زندگی اجتماعی موفق کسب می‌نمایند و در صورت عدم موفقیت محصل در تحصیل خود زمینه‌ساز مشکلات فردی و اجتماعی عدیده‌ای و انصراف از دستیابی به اهداف آموزشی خواهد شد. در این خصوص افت تحصیلی محصلان یکی از مشکلات عمده مراکز آموزش عالی کشور است که نه تنها باعث اتلاف وقت و هزینه‌های زیاد این مرکز می‌شود؛ بلکه باعث ایجاد مسائل و مشکلات روحی، روانی، خانوادگی و اجتماعی برای محصلان می‌گردد (ادیب، ۲۰۰۸).

سازمان یونسکو مفهوم افت تحصیلی را به تکرار پایه، ترک تحصیل زودرس و کاهش کیفیت آموزشی و تحصیلی دانش‌آموزان و محصلان نسبت می‌دهد (یونسکو، ۱۹۸۴).

از آنجاییکه افت تحصیلی امروزه یکی از نگرانی‌های مهم خانواده‌ها و دست‌اندرکاران تعلیم و تربیت می‌باشد. همه‌ساله تعداد زیادی از دانش‌آموزان با پدیده‌ی به‌نام افت تحصیلی مواجه می‌شوند. این پدیده علاوه بر زیان‌های هنگفت اقتصادی، آثار سوء بر سلامت روحی محصلان بر جای می‌گذارد (فرجخواه، ۱۴۰۱).

اکثر تحقیقات مرتبط با افت تحصیلی بیشتر معطوف به جهت‌گیری‌ها و گرایش‌های نظری است که بر اهمیت روابط اجتماعی به‌عنوان عاملی مؤثر در تبیین موفقیت یا شکست تحصیلی تأکید دارند. در سال‌های اخیر، برخی محققان توجه خود را به این نکته معطوف کرده‌اند که چگونه روابط حمایتی و تعاملات مثبت یا میزان برخورداری از سرمایه اجتماعی در محیط خانواده و مدرسه با والدین و معلمان می‌تواند بر سازگاری مثبت جوانان و عملکرد تحصیلی آن‌ها تأثیر بگذارد (ابراهیم زاده، ۲۰۰۰).

ادبیات تحقیق نیز نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی، خانوادگی، محیط آموزشی، محتوای آموزشی، عوامل فردی و سازمانی در رشد و افت تحصیلی نقش قابل توجهی دارند (رحیمی، ۱۳۹۲؛ شکو و همکاران، ۱۳۸۹؛ انصاری و همکاران، ۲۰۱۸؛ طالبی‌فر، ۱۳۹۹؛ کوهی، ۱۳۹۲؛ عالی‌خانی و همکاران، ۱۳۹۱).

با توجه به این عامل‌ها، توجه ویژه به مقوله‌ی افت تحصیلی و شناسایی ریشه‌های آن ضروری است تا بتوان توانایی‌ها و شایسته‌گی‌های محصلان عملیاتی شود. به همین منظور، این تحقیق که تحت عنوان شناسایی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان برنامه ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه کابل انجام گردیده است، به دنبال پاسخ به این پرسش‌ها است که آیا عامل‌های سازمانی، خانواده‌گی، فردی محصل، محیط آموزشی و اجتماعی، محتوای آموزشی و اقتصادی بر افت تحصیلی تأثیرگذار هستند یا خیر؟ این تحقیق تلاش می‌کند تا با بررسی دقیق این عامل‌ها، به درک بهتری از علل افت تحصیلی در بین محصلان برنامه‌ی ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه کابل دست یابد.

نتایج این تحقیق کمک می‌کند تا راه‌کارهای مناسب برای جلوگیری و درمان افت تحصیلی در میان محصلان در افغانستان ارایه شود. هم‌چنان، یافته‌های تحقیق خلای معلوماتی در این زمینه را پر کرده و تصمیم‌گیری آگاهانه را فراهم می‌کند.

هدف اصلی این تحقیق سنجش میزان تأثیرگذاری عامل‌های سازمانی، اقتصادی، فردی محصل، خانواده، محیط آموزشی و اجتماعی و محتوای آموزشی و رتبه‌بندی عوامل مذکور از نظر تأثیرگذاری بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان برنامه‌ی ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه کابل است. برای رسیدن به این هدف، مقصدهای زیر در این تحقیق بررسی شده است:

۱. شناسایی عوامل سازمانی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان در پوهنتون تعلیم و تربیه کابل؛
۲. شناسایی عوامل خانواده‌گی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل؛
۳. شناسایی عوامل محیط آموزشی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل؛
۴. شناسایی عوامل محتوایی آموزشی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل؛
۵. شناسایی عوامل فردی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل؛
۶. شناسایی عوامل اقتصادی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون تعلیم و تربیه کابل.

پیشینه تحقیق

مطالعه‌های مختلف نشان می‌دهد که بسیاری از محصلان در دوران آموزش به دلیل‌های مختلف مانند؛ داشتن شغل، خانواده‌ی بدون تفاهم، فقط، محیط ناسالم آموزشی، محتوای نامناسب و فردی محصل با افت تحصیلی مواجه اند (عالی‌خانی و هم‌کاران، ۱۳۸۵؛ اسماعیل پور، ۱۳۹۱).

رحیمی و هم‌کاران (۱۳۹۲) تحقیق را تحت "عنوان بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان پوهنځی پیراپزشکی پوهنتون علوم طبی ارومیه سال ۱۳۹۰" انجام دادند. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که ویژگی‌های فردی، وضعیت اقتصادی خانواده، میزان ساعات مطالعه و علل آموزشی از عوامل افت تحصیلی هستند.

هم‌چنان، ثناکو و هم‌کاران (۱۳۸۹) تحقیق دیگری را زیر عنوان "رابطه‌ی افت تحصیلی با رضایت تحصیلی و برخی عامل‌های دیگر در محصلان پوهنتون علوم پزشکی گلستان" انجام داده‌اند. نتیجه‌ی این تحقیق نشان می‌دهد که متغیرهای رشته، شغل پدر، حمایت خانواده، تعامل با استاد مشاور و داشتن رضایت تحصیلی از عامل‌های هستند که بر افت تحصیلی محصلان تأثیرگذار بوده است. به نظر می‌رسد که در بهبود وضعیت آموزشی محصلان، حمایت‌های خانواده‌گی هم‌راه تعاملات مناسب استاد و محصل، در کنار امکانات، تسهیلات و فرصت‌های آموزشی پوهنتون بتوانند باعث پیشرفت یادگیری و رضایت از تحصیل در محصلان شود.

در تحقیق دیگر، جنس پسر، بالاتر بودن سن ورود به پوهنتون، وجود مشکل مقطع تحصیلی، سهمیه قبولی، سمستر تحصیلی، نوع رشته تحصیلی، عملکرد استاد، وضعیت آموزش و برنامه‌ریزی آموزشی، شرایط صنف، سابقه انتقالی یا مهمان شدن، وجود مشاور تحصیلی، دوره شبانه/روزانه، روابط اجتماعی در پوهنتون، زندگی شهری، شرایط دیپلم، نوع دیپلم، علاقه نداشتن به رشته تحصیلی، پایین‌تر بودن فیصدی دیپلم یا مقطع قبلی، بیشتر شدن فاصله دیپلم تا ورود به پوهنتون، نداشتن مطالعه در طول سمستر و هم‌چنین فعالیت‌های علمی و تحقیقی، از عامل‌های پوهنتونی و تحصیلی می‌باشند که می‌توانند منجر به افت تحصیلی در محصلان گردند (انصاری و همکاران، ۲۰۱۸).

یافته‌های تحقیق دیگر در رابطه به افت تحصیلی نشان می‌دهد که افت تحصیلی محصلان در زمینه عامل فردی شامل ناتوانی در مدیریت عاطفه، مدیریت نکردن زمان، نبود شناخت و آگاهی، کم‌کاری، برخوردار نبودن از مهارت‌های مطالعه، مشکلات جسمی و هدف نداشتن می‌شود. از سوی دیگر، در زمینه عوامل سازمانی موردهای چون نظارت و ارزشیابی نامناسب، ناتوانی در برقراری ارتباط، قانون‌های نامناسب آموزشی، امکانات نامناسب پوهنتون، نبود ارتباطات انسانی، نبود مهارت در تدریس، معرفی منبع‌های نامناسب، نبود فرصت شغلی و ناتوانی در مدیریت صنف در افت تحصیلی دخیل‌اند. یافته‌های این تحقیق در زمینه عامل‌های خانوادگی تصریح می‌کند که وضعیت اجتماعی نامناسب و وضعیت اقتصادی نامناسب عامل اصلی مؤثر بر افت تحصیلی می‌باشند (طالبی فر، ۱۳۹۹).

عوامل سازمانی مؤثر بر افت تحصیلی محصلان یکی از ویژه‌گی ساختاری آموزش در پوهنتون‌هاست. نتیجه‌ی حاصل از این تحقیق نشان می‌دهد که این فکتورها عبارت از عدم سازگاری با محیط جدید، ابهام در بازار کار رشته، انعطاف‌ناپذیری، ویژه‌گی ارزشیابی‌ها و غلبه دروس نظری می‌باشد (کوهی، ۱۳۹۲).

عالی‌خانی و هم‌کاران (۱۳۸۵) در تحقیقی تحت عنوان "بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی محصلان پرستاری پوهنتون علوم طبی ارتش" به شناسایی عوامل مؤثر و پیش‌بینی‌کننده بر افت تحصیلی پرداختند. این تحقیق نشان می‌دهد که ارتباط معناداری بین متغیرهای سن، معدل دیپلم، وضعیت سکونت، سهمیه قبولی، شغل‌های جانبی، درآمد فردی و شغل مادر با شاخص‌های افت تحصیلی وجود دارد. بر اساس این ارتباط، متغیرهای مذکور در مدل‌های رگرسیون خطی چندمتغیره و یک‌متغیره گنجانده شدند و با استفاده از روش پیشرو (فروارد) بهترین مدل‌های ممکن استخراج گردید. نتیجه‌ی حاصل از رگرسیون یک‌متغیره نشان می‌دهد که متغیرهای شغل، سن، شغل مادر، درآمد فردی، سهمیه قبولی و معدل دیپلم به ترتیب با توجه به ضریب معیاری B، بیشترین تأثیر را بر شاخص افت تحصیلی دارند.

محمد اسماعیل‌پور و هم‌کاران (۱۳۹۵) تحقیقی در خصوص افت تحصیلی در پوهنتون علوم طبی گیلان انجام دادند که نشان می‌دهد ۸۷ نفر (۲۸.۱ درصد) از کل محصلان و ۷۲ نفر (۸۲.۸ درصد) از محصلان مقطع کارشناسی بیشترین افت تحصیلی را تجربه کرده‌اند. این تحقیق تفاوت‌های معناداری ($P < 0.05$) در عوامل مؤثر بر افت تحصیلی از جمله جنسیت، مقطع تحصیلی، سطح تحصیلی مادر، شغل پدر، وضعیت اشتغال محصل و نحوه انتخاب رشته پوهنتونی بین دو گروه محصلان با افت تحصیلی و بدون افت تحصیلی را نشان می‌دهد.

تحقیق دیگری تحت عنوان "بررسی میزان افت تحصیلی و عامل‌های مؤثر بر آن در محصلان مقطع‌های مختلف پوهنتون علوم طبی مازندران" منتشر شده است که یافته‌های آن نشان می‌دهد بیشترین افت تحصیلی در مقطع‌های کارشناسی و کم‌ترین آن در دوره‌های کارشناسی ارشد و داکتری حرفه‌یی مشاهده شده است. این تحقیق هم‌چنین اختلاف معناداری بین جنسیت، سن و افت تحصیلی را نشان می‌دهد، به‌طوری‌که میانگین افت تحصیلی در تمام سطح‌ها در گروه پسران بیشتر از دختران می‌باشد.

سادات و هم‌کاران (۱۳۹۱) تحقیقی را تحت عنوان "بررسی افت تحصیلی و عوامل مرتبط با آن از دیدگاه محصلان فاکولته‌ی پرستاری و مامایی کرمانشاه" در نیم‌سال تحصیلی انجام دادند که در این بررسی میزان افت تحصیلی با احتساب تعداد کل محصلان (۳۹۵ نفر) و تعداد افرادی که افت تحصیلی

داشتند (۱۱ نفر) برابر با ۳۰۶ درصد برآورد شده است. نتیجه نشان می‌دهد که اثر علل خانوادگی بر افت تحصیلی بیشتر از علل آموزشی و فردی می‌باشد. آزمون‌های آماری نشان داد که گروه موفق (بدون افت تحصیلی) و گروه ناموفق (با افت تحصیلی) از لحاظ متغیرهای جنس ($P < 0.001$)، شغل پدر ($P = 0.009$)، محل سکونت ($P = 0.013$)، برنامه‌ریزی برای مطالعه ($P = 0.024$) و نگرش به آینده شغلی ($P < 0.001$) تفاوت معناداری داشتند. یافته‌های این مطالعه حاکی از اثرات منفی مشکلات خانوادگی، مذکر بودن، زندگی در خوابگاه تحصیلی، نبود برنامه‌ریزی درسی و نگرش منفی به آینده شغلی بر میزان افت تحصیلی محصلان پرستاری می‌باشد.

خلاصه یافته‌های ادبیات تحقیق نشان می‌دهد که عامل‌های مختلف در افت تحصیلی نقش دارد که شامل سازمانی، خانواده، محیط آموزشی و اجتماعی، اقتصادی، فردی محصل و محتوای آموزشی می‌شود. یکی از راه‌های جلوگیری از هدر رفتن سرمایه‌ها و افت تحصیلی، شناسایی عامل‌ها و میزان تأثیر این عامل‌ها بر افت تحصیلی است.

روش تحقیق

این تحقیق به لحاظ هدف توصیفی، به لحاظ نتیجه کاربردی، به اساس ماهیت داده کمی می‌باشد. برای جمع‌آوری اطلاعات این تحقیق از پرسشنامه استفاده شده است؛ بنابراین، این تحقیق به اساس روش جمع‌آوری اطلاعات پیمایشی بوده و به اساس واحد تحلیل مطالعه موردی است. تحقیق‌های توصیفی برای شناخت و تصویرسازی پدیده‌ی مورد مطالعه استفاده می‌شود (نیومان، ۲۰۱۵) و شامل مجموعه‌ی از روش‌هایی می‌شود که به شناخت بیشتر شرایط موجود و یاری رساندن به فرایند تصمیم‌گیری کمک می‌کند (فرشچی، ۲۰۲۲).

جامعه‌ی آماری این تحقیق را محصلان برنامه ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه به تعداد ۴۸۴ نفر تشکیل می‌دهند. حجم نمونه در سطح اطمینان ۹۵ فی صد مطابق فرمول کوکران و جدول مورگان با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به تعداد ۲۱۴ نفر تعیین شده است.

برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته حاوی ۴۴ سوال با طیف لیکرت بهره برده شده و این پرسش‌ها در شش بخش مطرح شده است. هم‌چنان به تعداد ۳ سؤال در رابطه به معلومات دموگرافی شرکت‌کنندگان تحقیق مطرح شده است. به‌منظور سنجش روایی این پرسشنامه با ۶ نفر از محققان مجرب در بخش‌های اداره و مدیریت با درجه تحصیلی دکتورا و ماستری و رتبه علمی حداقل پوهنملی تا پوهاندی مصاحبه صورت گرفته است و برای سنجش پایایی پرسش‌نامه از آزمون آلفای

کروناخ کارگرفته شده است. جدول ۱ نشان می‌دهد که آلفای پرسش‌نامه ۰,۹۰۲ است و از این جدول می‌توان نتیجه گرفت که پرسش‌نامه قابلیت سنجش موارد مطالعه را دارد و نتایج به‌دست آمده معتبر است.

جدول ۱: سنجش پایایی پرسش‌نامه با استفاده از آزمون آلفای کروناخ

مورد‌ها	تعداد	فی‌صدی	آلفای کروناخ	تعداد مورد
مورد معتبر	208	97.2	۰.902	44
حذف شده	6	2.8		
مجموع	214	100.0		

داده‌های گردآوری شده توسط نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است طوری که داده‌های مربوط به دیموگرافی در سه جدول شامل رده‌های سنی، محل بودوباش و وضعیت شغلی ارایه شده است.

یافته‌ها

معلومات دیموگرافیکی

گروه‌های سنی. چنانچه در جدول ۲ نشان داده شده است، اکثر شرکت‌کنندگان تحقیق (نزدیک به ۶۰ درصد) در رده سنی ۲۵-۳۰ سال قرار دارند. پس از آن، گروه سنی ۳۱-۳۵ سال با ۳۵ درصد شرکت‌کنندگان قرار دارد. رده سنی ۳۶-۴۰ سال کمی بیشتر از ۶ درصد و گروه سنی ۴۰ سال و بالاتر کمتر از ۲ درصد شرکت‌کنندگان این تحقیق را شامل می‌شود.

جدول ۲: گروه‌های سنی شرکت‌کنندگان تحقیق

رده‌های سنی	فراوانی	فی‌صدی	فی‌صدی معتبر	فی‌صدی مجموعی
معتبر 25-30	122	57.0	57.0	57.0
31-35	75	35.0	35.0	92.1
36-40	13	6.1	6.1	98.1
بالاتر 40-	4	1.9	1.9	100.0
مجموع	214	100.0	100.0	

محل بودوباش. جدول ۳ نشان می‌دهد که تقریباً ۷۰ فی‌صد از شرکت‌کنندگان با خانواده‌های شان زنده‌گی می‌کنند. هم‌چنان، به تعداد ۲۲ فی‌صد دیگر در اتاق‌های کرایه در بازارها مسکن گزینند. متباقی تقریباً ۹ فی‌صد دیگر در لیلیه‌ها به سر می‌برند.

جدول ۳: محل بود باش فعلی شرکت کنندگان تحقیق

محل اقامت	فراوانی	فی صدی	فی صدی معتبر	فی صدی مجموعی
معتبر	لایله	19	8.9	8.9
با خوانواده	148	69.2	69.2	78.0
اتاق در بازار	47	22.0	22.0	100.0
مجموع	214	100.0	100.0	

فراوانی و وضعیت شغلی. چنانچه در جدول ۴ نشان داده شده است، بیشتر از ۹۰ فی صد شرکت کننده-گان شاغل اند. این درحالی است که تقریباً ۹ فی صد دیگر بی کار اند. براساس این جدول، تقریباً یک فی صد دیگر، هیچ اطلاعاتی در مورد شغل خود ارایه نکرده اند.

جدول ۴: جدول توزیع فراوانی وضعیت شغلی شرکت کنندگان تحقیق

وضعیت شغلی	فراوانی	فی صدی	فی صدی معتبر	فی صدی مجموعی
معتبر	شاغل	193	90.2	90.2
بی کار	19	8.9	8.9	99.1
بدون پاسخ	2	۰.9	۰.9	100.0
مجموع	214	100.0	100.0	

عوامل مؤثر بر افت تحصیلی

میزان تأثیر مؤلفه های خانواده. جدول ۵ نمایان می کند که زنده گی در خانواده های با شیرازه ضعیف نقش کلیدی در افت تحصیلی دارد. به گونه ای که میانگین این مؤلفه بالاتر از ۴ است و این بیانگر بالاترین تأثیر بر افت تحصیلی می باشد. هم چنین، میانگین مؤلفه های نبود پشت کار و اراده ی فامیلی، تبعیض میان فرزندان، نبود تفاهم در خانواده و خشونت خانواده گی نیز بالاتر از حد متوسط است که نشان دهنده ی تأثیر قابل توجه این مؤلفه ها در افت تحصیلی می باشد. براساس این جدول، میانگین مؤلفه ازدواج پایین تر از حد متوسط است و کم ترین تأثیر را بر افت تحصیلی دارد. انحراف معیار برای تمامی این مؤلفه ها تقریباً برابر با یک است.

جدول ۵: میزان تأثیر مؤلفه های خانواده در افت تحصیلی محصلان

مؤلفه های عامل خانواده	تعداد	میانگین	انحراف معیار
ازدواج	214	2.74	1.261
خشونت خانواده	214	3.86	1.124
نبود تفاهم در خانواده	214	3.52	1.069
تبعیض میان فرزندان	214	3.48	1.335
نبود پشت کار و اراده ی فامیلی	214	3.64	1.162

زنده‌گی در خانواده‌های ناپایدار	214	4.10	۰.990
مجموع میانگین		21.34	

میزان تأثیر مؤلفه‌های عامل فردی. جدول ۶ بیان می‌کند که نبود انگیزه برای تحصیل و استفاده از هوش مصنوعی نقش کلیدی در افت تحصیلی دارد. به‌گونه‌ی که میانگین این مؤلفه‌ها تقریباً ۴ است و این بیان‌گر بالاترین تأثیر بر افت تحصیلی می‌باشد. هم‌چنین، میانگین مؤلفه‌های نبود علاقه به رشته‌ی تحصیلی، نبود خلاقیت در محصل، سهل‌انگاری، نبود آشنایی قبلی با رشته‌ی تحصیلی، داشتن شغل هم‌زمان با تحصیل و پس‌زمینه‌ی ضعیف آموزشی به ترتیب بیشترین تأثیر را در افت تحصیلی دارند، زیرا میانگین تمام این مؤلفه‌ها بالاتر از حد متوسط است. انحراف معیار برای تمامی این مؤلفه‌ها تقریباً برابر با یک است.

جدول ۶: میزان تأثیر عامل‌های درون-فردی در افت تحصیلی محصلان

مؤلفه‌های عامل درون - فردی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
هوش مصنوعی	214	3.93	1.019
نبود علاقه به رشته‌ی تحصیلی	214	3.84	۰.953
نبود خلاقیت محصل	214	3.76	۰.966
نبود انگیزه	214	3.93	۰.957
سهل‌انگاری	214	3.74	1.094
نبود آشنایی قبلی با رشته‌ی تحصیلی	214	3.64	1.024
اشتغال	214	3.41	1.100
ریکارد ضعیف تحصیلی	214	3.11	۰.999
مجموع میانگین		29.36	

میزان تأثیر مؤلفه‌های عامل سازمانی. جدول ۷ مؤید آن است که میانگین تمامی مؤلفه‌های عامل سازمانی بالاتر از حد متوسط است و تأثیر قابل توجهی در افت تحصیلی دارند. به‌گونه‌ی که انحراف معیار تمامی این مؤلفه‌ها تقریباً برابر با یک است و تنها انحراف معیار مؤلفه اهمیت‌دهی کاذب رشته تحصیلی از سوی استادان کمی پایین‌تر از یک است. هم‌چنین، تنها در مؤلفه نبود مناسبت رفرنس‌ها با مضمون مورد نظر، شش شرکت‌کننده پاسخ ارائه نکرده‌اند. از این جدول می‌توان چنین استنباط کرد که تمامی مؤلفه‌های زیرمجموعه عامل سازمانی تأثیر زیادی در افت تحصیلی دارند.

جدول ۷: میزان تأثیر عامل‌های دخیل در افت تحصیلی محصلان

مؤلفه‌های عامل سازمانی	تعداد	بدون پاسخ	میانگین	انحراف معیار
نبود استادان مجرب	214		3.88	۰.۹64
رفتار نامناسب اجتماعی استادان	214		3.76	۰.۹33
اهمیت‌دهی کاذب رشته‌ی تحصیلی	214		3.42	۰.۸78
نبود کیفیت در برابر معیارهای بالا	214		3.67	۰.۹17
نبود تشویق تفکر انتقادی	214		3.38	1.196
نبود ارتباط مؤثر	214		3.54	1.060
نبود مناسبت رفرنس‌ها با مضمون	208	6	3.34	1.056
نبود تنوع در روش تدریس	214		3.69	1.053
نبود لیلیه و امکانات رفاهی	214		3.69	1.070
نبود برنامه‌ی منظم تحصیلی	214		3.84	۰.۹12
نبود قانون‌های مؤثر تحصیلی	214		3.71	۰.۹65
مجموع میانگین			39.99	

میزان تأثیر مؤلفه‌های عامل اقتصادی. جدول ۸ توضیح می‌دهد که میانگین مؤلفه‌هایی چون سطح درآمد پایین خانواده و فقر اقتصادی تأثیر زیادی در افت تحصیلی دارند؛ زیرا میانگین نمره‌ی این مؤلفه‌ها بیشتر از ۴ است. پس از آن، مؤلفه تعداد اعضای خانواده با میانگین ۳٫۸۲ بیشترین تأثیر را در افت تحصیلی دارد. براساس این جدول، میانگین نمره تمامی مؤلفه‌های ذکرشده بالاتر از حد متوسط است. از این جدول می‌توان نتیجه گرفت که تمامی این مؤلفه‌ها با انحراف معیار تقریباً مشابه و برابر با یک، تأثیر بالاتر از حد متوسط و تقریباً زیادی در افت تحصیلی دارند.

جدول ۸: میزان تأثیر عامل‌های اقتصادی در افت تحصیلی محصلان

مؤلفه‌های عامل اقتصادی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
نبود جای‌گاهی اجتماعی رشته	214	3.43	1.140
نبود انگیزه‌ی امیدوارکننده شغلی	214	3.72	۰.۹71
امنیت شغلی	214	3.77	1.170
تعداد اعضای خانواده	214	3.82	1.073
سطح درآمد پایین خانواده	214	4.00	1.070
فقر اقتصادی خانواده	214	4.17	۰.۹26
مجموع میانگین		22.92	

میزان تأثیر مؤلفه‌های عامل‌های محیط آموزشی و اجتماعی. جدول ۹ تصریح می‌کند که میانگین نمره تمامی مؤلفه‌های زیرمجموعه عامل محیط آموزشی و اجتماعی بالاتر از حد متوسط است و انحراف معیار آن‌ها تقریباً مشابه است. انحراف معیار مؤلفه نبود جذابیت محیط آموزشی بالاتر از ۳٫۶ بوده و میانگین نمره آن نیز تقریباً ۴ است. همچنین، انحراف معیار مؤلفه نبود آشنایی با مشکل‌های محصلان کمی پایین‌تر از یک است. از این جدول می‌توان نتیجه گرفت که تمامی مؤلفه‌های درج‌شده در این جدول تأثیر بالاتر از حد متوسط و تقریباً زیادی در افت تحصیلی دارند.

جدول ۹: میزان تأثیر عامل محیط آموزشی و اجتماعی در افت تحصیلی محصلان

مؤلفه‌های عامل محیط آموزشی و اجتماعی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
هم‌اتاقی زیاد در لیلیه	214	3.50	1.150
صنفی غیر معیاری (رقم زیاد محصلان)	214	3.48	۰.953
نبود آشنایی مسوولان پوهنتون با مشکل‌های محصلان	214	3.59	۰.887
نبود تکنالوژی آموزشی و دسترسی به انترنت	214	3.56	1.140
نبود یک نظام مشاوره در پوهنتون	214	3.49	1.141
نبود جذابیت محیط آموزشی	214	3.74	3.628
نود برنامه‌ی تفریحی در محیط آموزشی	214	3.40	1.161
نبود دوستان موفق و مشوق	214	3.37	1.130
نبود فضای کافی پوهنتون	214	3.80	1.109
هم‌نشینی با دوستان ناباب	214	3.67	1.149
مجموع میانگین		۳۵٫۶۰	

مؤلفه‌های عامل محتوای آموزشی. جدول ۱۰ نشان می‌دهد که هر سه مؤلفه زیرمجموعه عامل محتوای آموزشی تأثیر قابل توجهی در افت تحصیلی دارند؛ زیرا میانگین هر یک بالاتر از حد متوسط و نزدیک‌تر به حد زیاد است و انحراف معیار آن‌ها تقریباً مشابه و برابر با یک است. از این جدول می‌توان چنین استنباط کرد که نبود هم‌خوانی محتوای درس با توانایی‌های محصلان، عدم تناسب رشته با شغل مورد نظر و کمبود جذابیت محتوای آموزشی تأثیر قابل توجهی در افت تحصیلی دارد.

جدول ۱۰: میزان تأثیر عامل محتوای آموزشی در افت تحصیلی محصلان

مؤلفه‌های عامل محتوای آموزشی	تعداد	میانگین	انحراف معیار
نبود هم‌خوانی درس با توانایی‌های محصلان	214	3.36	1.015
نبود تناسب رشته با شغل آینده‌ی محصلان	214	3.73	1.096
نبود جذابیت محتوای آموزشی	214	3.77	1.134
مجموع میانگین		۱۰٫۸۶	

مقایسه میانگین عامل‌های دخیل در افت تحصیلی محصلان. جدول ۱۱ نشان می‌دهد که میانگین عامل سازمانی تقریباً ۴۰، عامل محیطی بالاتر از ۳۵،۵، عامل فردی بیش از ۲۹، عامل اقتصادی تقریباً ۲۳، عامل خانواده بیشتر از ۲۱ و عامل محتوایی تقریباً ۱۱ است. براساس جدول‌های ۵، ۶، ۷، ۸، ۹ و ۱۰، مجموع حد متوسط مؤلفه‌های عامل سازمانی ۳۳، عامل محیطی ۳۰، عامل فردی ۲۴، عامل اقتصادی ۱۸، عامل خانواده ۱۸ و عامل محتوا ۹ است. این در حالی است که میانگین نمره‌های هر یک از عامل‌ها، بالاتر از مجموع حد متوسط و نزدیک به حد زیاد است. از این جدول‌ها می‌توان نتیجه گرفت که عامل سازمانی و مؤلفه‌های آن بالاترین تأثیر را در افت تحصیلی دارند. پس از آن، عوامل محیطی، فردی، اقتصادی، خانواده و محتوایی به ترتیب بیشترین تأثیر را در افت تحصیلی دارند. هم‌چنین می‌توان استنباط کرد که عامل محتوایی در مقایسه با سایر عامل‌ها کم‌ترین تأثیر را در افت تحصیلی دارد. این نشان می‌دهد که محتوای آموزشی و مؤلفه‌های زیرمجموعه آن نسبتاً مناسب است.

جدول ۱۱: مقایسه میانگین عامل‌های تأثیرگذار در افت تحصیلی

محتوایی	خانواده	فردی	سازمانی	اقتصادی	محیطی
تعداد معتبر	214	214	208	214	214
بدون پاسخ	0	0	6	0	0
میانگین	10.8645	21.3411	29.3692	39.9904	22.9252
	35.6028				

بحث و مناقشه

بررسی یافته‌های تحقیقات پیشین و مقایسه آن‌ها با نتایج جدول‌های ارائه شده، به روشنی نشان‌دهنده تأثیرات متفاوت عوامل مختلف بر افت تحصیلی محصلان است.

مطابق یافته‌های این تحقیق عامل سازمانی با میانگین ۴۰ بالاترین تأثیر را در افت تحصیلی دارد؛ اما براساس یافته‌های پیشینه‌ی این تحقیق، عوامل سازمانی مانند عدم سازگاری با محیط جدید، ابهام در بازار کار رشته و ویژه‌گی‌های ارزش‌یابی، از مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر افت تحصیلی هستند (کوهی، ۱۳۹۲).

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که عامل محیط آموزشی و اجتماعی با میانگین بیش از ۳۵،۵ در افت تحصیلی بالاتر از حد متوسط و نزدیک به حد زیاد نقش دارد. و درین زمینه یافته‌های تحقیق شناکو و هم‌کاران (۱۳۸۹) نیز نشان می‌دهد که حمایت خانواده و تعامل با استاد نیز از عامل‌های مؤثر بر افت تحصیلی هستند.

یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که عامل‌های فردی و اقتصادی به ترتیب میانگین‌های ۲۹ و ۲۳ داشته و نزدیک به حد زیاد است. به‌این ترتیب این عامل‌ها در افت تحصیلی تأثیرگذار هستند. همین قسم

طبق دریافت تحقیق طالبی فر (۱۳۹۹)، ناتوانی در مدیریت عاطفه و مشکلات اقتصادی به عنوان عوامل فردی و اقتصادی مؤثر بر افت تحصیلی شناخته شده اند.

نتیجه‌ی این تحقیق میانگین ۲۱ برای عامل خانواده را نشان می‌دهد. این یافته حاکیست که تأثیرگذاری میانگین مجموعی مؤلفه‌های عامل خانواده نزدیک به حد زیاد بوده و نقش اساسی در افت تحصیلی دارد. همچنین تحقیق طالبی فر (۱۳۹۹) نیز نشان می‌دهد که وضعیت اجتماعی و اقتصادی خانواده تأثیرات قابل توجهی بر افت تحصیلی دارند.

در نهایت، عامل محتوایی با میانگین ۱۱ کم‌ترین تأثیر را در افت تحصیلی دارد. این نشان می‌دهد که محتوای آموزشی و مؤلفه‌های زیرمجموعه آن نسبتاً مناسب است و نیاز به بهبود بیشتری ندارد.

به طور کلی، می‌توان نتیجه گرفت که برای کاهش افت تحصیلی محصلان، توجه به عامل‌های سازمانی و محیطی باید در اولویت قرار گیرد و در کنار آن، به عوامل فردی، اقتصادی و خانوادگی نیز توجه لازم مبذول گردد.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق از روش تحقیق توصیفی پیمایشی استفاده شده است. با توجه به یافته‌های این تحقیق عوامل مختلف به طور واضح بر افت تحصیلی محصلان تأثیرگذار هستند. در این میان، عامل سازمانی با میانگین ۴۰ بیشترین تأثیر را دارند و لازم است که به منظور بهبود وضعیت تحصیلی، توجه ویژه‌ای به این عامل شود. هم‌چنین، عامل‌های محیطی، فردی و اقتصادی به ترتیب در رده‌های بعدی قرار دارند. در نهایت، عامل محتوایی کم‌ترین تأثیر را بر افت تحصیلی دارد و نشان‌دهنده رضایت نسبی از محتوای آموزشی است.

عوامل سازمانی به شرایط و ساختارهای موجود در پوهنتون‌ها اشاره دارند که بر تجربه تحصیلی محصلان تأثیرگذار هستند. این عامل شامل موردهای چون نبود استادان مجرب، رفتار نامناسب اجتماعی استادان، اهمیت‌دهی کاذب رشته‌ی تحصیلی، نبود کیفیت در برابر معیارهای بالا، نبود تشویق به تفکر انتقادی، نبود ارتباط مؤثر، نبود مناسبت رفرنس‌ها با مضمون، نبود تنوع در روش تدریس، نبود لیلیه و امکانات رفاهی، نبود برنامه منظم تحصیلی، نبود قانون‌های مؤثر تحصیلی می‌شود. از آن‌جا که میانگین تأثیر مجموعی مؤلفه‌های این عامل بالاترین مقدار را دارد، ضروری است که پوهنتون‌ها به طور خاص به بهبود این جنبه‌ها بپردازند.

عامل محیطی با میانگین تأثیر ۳۵,۵ شامل دو بخش محیط آموزشی و اجتماعی می‌شود و زیر مجموعه‌های شامل هم‌اتاقی زیاد در لیلیه، صنف درسی غیر معیاری (رقم زیاد محصلان)، نبود آشنایی مسوولان پوهنتون با مشکلات محصلان، نبود تکنالوژی آموزشی و دسترسی به انترنت، نبود یک نظام مشاوره در پوهنتون، نبود جذابیت محیط آموزشی، عدم برنامه‌ی تفریحی در محیط آموزشی، نبود دوستان موفق و مشوق، نبود فضای کافی پوهنتون و هم‌نشینی با دوستان ناباب می‌شود. با توجه به اهمیت این عامل، لازم است که پوهنتون‌ها بسترهای مناسب برای تعاملات بین محصلان و استاد را فراهم کنند.

عامل فردی با میانگین تأثیر گذاری ۲۹,۳۶ در برگرنده‌ی مؤلفه‌های چون هوش مصنوعی نبود علاقه به رشته‌ی تحصیلی، نبود خلاقیت محصل، نبود انگیزه، سهل‌انگاری، نبود آشنایی قبلی با رشته‌ی تحصیلی، اشتغال و ریکارد ضعیف تحصیلی می‌شود. توجه به این عامل می‌تواند محصلان را کمک کرد تا به خلاقیت روی آورده و انگیزه و علاقه به رشته‌ی تحصیلی پیدا کند.

عامل اقتصادی با میانگین تأثیرگذاری ۲۳ مؤلفه‌های چون نبود جای‌گاهی اجتماعی رشته، نبود انگیزه‌ی امیدوار کننده شغلی، امنیت شغلی، تعداد اعضای خانواده، سطح درآمد پایین خانواده و فقر اقتصادی خانواده را احتوا می‌کند. توجه به این عامل می‌تواند به محصلان کمک کند تا مهارت‌های فردی خود را تقویت کنند و از مشکلات اقتصادی خود بکاهند.

عامل خانواده با میانگین تأثیرگذاری ۲۱ نزدیک به حد زیاد است. وضعیت اجتماعی و اقتصادی خانواده نیز می‌تواند تأثیر بسزایی بر افت تحصیلی داشته باشد. خانواده‌هایی که از نظر اقتصادی در وضعیت خوبی قرار ندارند یا حمایت عاطفی کافی را ارائه نمی‌دهند، ممکن است فرزندان خود را در مواجهه با چالش‌های تحصیلی تنها بگذارند.

در نهایت، عوامل محتوایی به محتوای آموزشی و کیفیت دروس ارائه‌شده اشاره دارند. با میانگین ۱۱، این عوامل کم‌ترین تأثیر را بر افت تحصیلی دارند و نشان‌دهنده این است که محتوای آموزشی به‌طور کلی مناسب و رضایت‌بخش است. این نکته می‌تواند به پوهنتون‌ها این پیام را بدهد که نیازی به تغییرات عمده در محتوای آموزشی نیست، بلکه باید به بهبود شرایط محیطی و سازمانی توجه بیشتری کرد.

با توجه به یافته‌های این تحقیق می‌توان پیشنهاد کرد که بهبود عامل سازمانی از طریق طراحی برنامه‌های آموزشی و مشاوره‌ای برای کمک به محصلان در سازگاری با محیط جدید، از جمله کارگاه‌های آموزشی، جلسات مشاوره و راهنمایی‌های شغلی، ضروری است. توجه به عوامل محیطی نیز با ایجاد

بسترهای مناسب برای تعاملات مؤثر بین محصلان و استادان و تقویت حمایت‌های خانواده‌گی می‌تواند به بهبود وضعیت تحصیلی کمک کند. هم‌چنین، تقویت مهارت‌های فردی و اقتصادی از طریق برگزاری کارگاه‌های مدیریت زمان و مهارت‌های عاطفی به محصلان در مدیریت بهتر چالش‌های فردی یاری خواهد رساند، و ارائه مشاوره‌های اقتصادی و کمک‌های مالی به محصلان نیازمند ضروری است. حمایت از خانواده‌ها نیز باید با برنامه‌هایی جهت اطلاع‌رسانی به آن‌ها در مورد چالش‌های تحصیلی محصلان و تشویق به حمایت از فرزندان خود تقویت شود. در نهایت، پایش و ارزیابی مستمر عوامل مؤثر بر افت تحصیلی به پوهنتون‌ها این امکان را می‌دهد که به‌طور مداوم بهبودهای لازم را در برنامه‌های آموزشی و حمایت‌های خود اعمال کنند. سرانجام پیشنهاد می‌شود تا تحقیق‌های بیشتری در این زمینه انجام شود تا اطمینان بیشتر در این مورد به دست بیاید.

سپاسگزاری

نویسندگان این مقاله، مراتب سپاس و قدردانی خود را از همه‌ی محصلان برنامه ماستری پوهنتون تعلیم و تربیه کابل که با مشارکت داوطلبانه‌ی خود در تکمیل پرسشنامه‌های این تحقیق همکاری نمودند، صمیمانه ابراز می‌دارند.

سهم نویسندگان در تحقیق (مقاله)

در این تحقیق، نویسنده‌ی اول در جمع‌آوری دیتای موردنیاز، نویسنده‌ی دوم در جمع‌آوری منابع و نگارش بخش‌های مقدمه و مرور ادبیات مرتبط با موضوع و نویسنده سوم، تحلیل و تفسیر داده‌های گردآوری شده نقش داشته‌اند.

تضاد منافع

نویسنده‌گان این مقاله اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منافع در ارتباط با این تحقیق وجود ندارد.

منابع

- فرشچی، س.م. (۲۰۲۲). تحقیق توصیفی چیست. سایت اطمینان شرق، Link
- طالبیفر، م.، خامسان، احمد.، خورشیدزاده، م.، طالبزاده شوشتری، ل. (۱۳۹۹). رابطه افت تحصیلی با رضایت تحصیلی و برخی عوامل در محصلان. فصلنامه تحقیق و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۳(۲۶)، ۱۲۵-۱۴۸. Link
- شناگو، ا.، حسام، م. (۱۳۹۱). رابطه افت تحصیلی با رضایت تحصیلی و برخی عوامل در محصلان پوهنتون علوم پزشکی گلستان. مجله توسعه تحقیق در پرستاری و مامایی، ۹(۲)، ۹۰-۹۶. Link
- انصاری، ر.، حق دوست، ع.ا.، چنگیز، ط. (۱۳۸۸). رابطه شرایط پوهنتونی و تحصیلی محصلان علوم پزشکی ایران نسبت به افت تحصیلی: مروری نظام مند و مقایسه های با نظرات استادان پوهنتون. ژورنال تعلیم و تربیه، ۱۸(۲ و ۱)، ۱۴۱-۱۶۸.
- کوهی، م.، نوایی پور، م.، گنجی، م.، صفوی، س.م. (۱۳۹۹). تبیین نقش عوامل سازمانی در افت تحصیلی محصلان و راهکارهای کنترل و کاهش آن (مطالعه موردی: پوهنتون کاشان). فصلنامه تحقیق و برنامه ریزی در آموزش عالی، ۲۶(۳)، ۱۲۵-۱۴۸.
- فرجخواه، س. (۱۴۰۱). بررسی تجربه زیسته والدین از دلایل افت تحصیلی دانش آموزان ابتدایی شهرستان اردبیل منطقه هیر. نشریه رویکرد نو در علوم تربیتی، ۱(۱۲)، ۵۷-۵۰. <https://doi.org/10.22034/naes.2021.321829.1164>
- رحیمی، بهلول.، کاظمی، ن.، محمدپور، ی.، رحمت نژاد، ل.، حباری، ن. (۱۳۹۰). بررسی عوامل مؤثر بر افت تحصیلی از دیدگاه محصلان پوهنهی پیراپزشکی پوهنتون علوم پزشکی ارومیه سال ۱۳۹۰، مجله پرستاری و مامایی، ۱۱(۸). Link
- عالی خانی، ش.؛ مرکزی مقدم، ن.؛ برومند، س. و زند لگله، م. (۱۳۸۵). بررسی عوامل مؤثر بر محصلان سالهای ۱۳۸۰ الی ۱۳۸۳ پوهنتون علوم پزشکی ارتش. مجله علمی-تحقیقی پوهنتون علوم پزشکی ایران، ۴(۲)، ۶. Link
- ابراهیم زاده، ف. (۱۳۹۲). بروز افت تحصیلی و عوامل مرتبط با آن در پوهنتون علوم پزشکی لرستان. فصلنامه علمی و تحقیقی علوم پزشکی لرستان، ۱۱(۴)، ۱۴-۲۴. Link
- حسام، م. (۱۳۹۱). رابطه افت تحصیلی با رضایت تحصیلی و برخی عوامل در محصلان پوهنتون علوم پزشکی گلستان. مجله توسعه تحقیق در پرستاری و مامایی، ۹(۲)، ۹۰-۹۶. Link
- اسماعیل پور، م. (۱۳۹۶). بررسی فروانی افت تحصیلی و عوامل مرتبط به آن. مجله تحقیق در آموزش علوم پزشکی، ۳(۳)، ۷۲-۶۵. <http://dx.doi.org/10.29252/rme.9.3.73>
- جانزاده، ع. (۱۳۹۱). بررسی عوامل اثر گذار بر افت تحصیلی محصلان پوهنتون های دولتی: تحلیلی بر پرونده های کمیسیون موارد خاص و نظرات معاونان محصلی. نشریه علمی (وزارت علوم)، ۱۱(۷). Link

- Agrusa E. D. (2010). *Exploring the relationship of learning strategies and Transformational leadership for business managers*, (Doctoral dissertation, University of Southern California). <https://doi.org/10.1108/01437730710739675>
- Adib, H. (2008). «Effect of Theree Educational methods on Anxiety, Learning Satisfaction and Educational Progression in Narsing Students Stried Indevlopment of Medical Education». *medical Education Development Center of Kerman university medicine science*, 1(5), 35-42. Link
- Berk, L. (2000). *Infants, children and adolescents*. Boston: Bacon.
- Lawrence, N. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Qualitative Approaches*. Pearson Education India.
- UNESCO. (1984). Mathematics for All: Problems of cultural selectivity and unequal distribution of mathematical education and future perspectives on mathematics teaching for the majority. Report and papers presented in theme group I, 'Mathematics for All' at the 5th International Congress on Mathematical Education, Adelaide - Australia, August 24 29, 1984. ED-86/WS/84. Link
- Rafoth M. A. (2004). Academic failure, prevention of. In C. D. Spielberger, & C. D. Spielberger (Ed.), *Encyclopedia of applied psychology*, Boston, MA: Academic Press. Link